

Jan Jämte, Måns Lundstedt & Magnus Wennerhag (red.), *Sociala rörelser i Sverige. Politiska protester och aktivism från 1945 till idag*, Studentlitteratur, 2025

De sociala rörelsernas betydelse efter andra världskriget fram till våra dagar är intressant att studera, då den inte har minskat utan snarare ökat med åren. Att beskriva, problematisera och förklara de sociala rörelserna i form av politiska protester och aktivism i historia och samtid fordrar kunskap och erfarenhet. Boken *Sociala rörelser i Sverige. Politiska protester och aktivism från 1945 till idag* är ett nytt tillskott till litteraturen, en antologi som skulle kunna ses som ett nytt standardverk på området samt inom samhällsvetenskap och humaniora. Statsvetaren Jan Jämte (docent i statsvetenskap vid Örebro universitet) och sociologerna Måns Lundstedt (postdoktor i sociologi vid Göteborgs universitet) och Magnus Wennerhag (professor i sociologi vid Södertörns högskola) har som redaktörer gjort ett enastående arbete med boken tillsammans med ett antal författare inom ämnena sociologi, statsvetenskap, historia, socialt arbete, etnologi och religionshistoria. Det är en mycket angelägen, intressant och spännande bok som förlaget Studentlitteratur nu har givit ut.

Att läsa denna antologi inbjuder till minne och historia. De arton kapitlen omfattar ett stort antal sociala rörelser: fackföreningsrörelsen, nykterhetsrörelsen, väckelserörelsen, fredsrörelsen, miljörörelsen, kvinnorörelsen och feminismen, den radikala vänstern, hbtqi-rörelsen, den radikalnationalistiska rörelsen, den antirastiska rörelsen, djurrättsrörelsen, den globala rättviserörelsen, stadsomvandlingsrörelsen och rätten till staden, kollektiv handling för landsbygden och ortenrörelsen.

I bokens inledning diskuteras rörelsebegreppet i litteraturen och ur ett historiskt perspektiv. Här beskrivs den sociala rörelsen och folkrörelsen som begrepp. Begreppet social rörelse, som går tillbaka till 1800-talet, beskriver "människor som kämpade för politiska och sociala rättigheter, i synnerhet arbetarrörelsen" (s. 12). Inledningskapitlet är välskrivet och pedagogiskt presenterat, där läsaren får veta att en social rörelse kan ses som ett informellt nätverk "i vilka enskilda individer, grupper och organisationer interagerar med varandra för en gemensam sak" (s. 15). I den sociala rörelsen finns inget medlemskap, utan den enskilde deltar aktivt genom handling. Här får läsaren också en orientering om orsaker till att en social rörelse uppstår, om idéernas betydelse samt om vilka metoder som används av rörelserna för att påverka såväl politik som samhälle. Likaså får läsaren en introduktion i hur rörelserna organiserar sig och hur de utvecklar sig över tid.

Antologin är välbehövlig i vår samtid. Kapitlen är väl strukturerade och ger intressanta historiska beskrivningar som kan vara mycket användbara för till exempel studenter inom högre utbildning i olika ämnen. Bokens olika kapitel behöver inte läsas i ordningsföljd och det finns rikligt med källhänvisningar som ger läsaren goda möjligheter till fortsatt läsning och djupdykningar i litteraturen på området (svensk-, norsk- och engelskspråkig).

En styrka med boken är de illustrativa tabeller där bland annat data från svenska protestdatabasen redovisas. I en tabell framgår antalet protester mot nedläggning av

skola och sjukvård samt fördelningen per län under en längre tidsperiod (1980–2011). En annan tabell åskådliggör vilka olika typer av protestformer som varit vanligt förekommande under 2020-talet i Sverige. Här görs en åtskillnad mellan konventionella protester, utmanande protester och våldsamma protester.

Budskapet i boken är att medborgarnas stöd för och engagemang i olika politiska partier minskat över tid samtidigt som den politiska aktivismen ökat från 1940-talet och fram till våra dagar. Samtidigt vet man att antalet medlemmar i olika organisationer och föreningar i den idéburna rörelsen minskat. Liknande utveckling har drabbat funktionsrättsrörelsen (funktionshinderörelsen) i Sverige, som består av intressepolitiska organisationer med fokus på rättighetsfrågor och bland annat identitetspolitik, men som inte behandlas i denna bok. Inom den rörelsen har det historiskt funnits politiska och intressepolitiska dimensioner som har varit viktiga för olika framgångar och sociala reformer (Persson 2023). Sociologiska studier har visat att det finns kamper inom och mellan organisationer (Hugemark & Roman 2012). Att demokratins styvbarn historiskt sett blivit osynliggjorda handlar om att funktionshinderorganisationer inte har betraktats som en del av folkrörelserna. I likhet med andra sociala rörelser som ställt krav på såväl jämlikhet som solidaritet har funktionsrättsrörelsen inte blivit fullt erkänd (Persson 2023).

I antologins inledning skriver redaktörerna att det finns ”förstås rörelser och mobiliseringar som hade kunnat platsa i boken men som inte kom med” (s. 35). Här nämns bland annat etniska minoriteters rörelseorganisering och funktionsrättsrörelsen. Det hade varit intressant om funktionsrättsrörelsen hade ingått i boken. När en sådan rörelse exkluderas från boken försvinner många röster och erfarenheter som inte heller ges något historiskt eller nutida erkännande. Det handlar om till exempel relationen mellan kvinnorörelsen och kvinnor med funktionsnedsättningar och såväl otrygghet som osynliggörande som historiskt sett drabbat utsatta kvinnor (till exempel kvinnor med funktionsnedsättning som utsatts för våld och förtryck) (Persson 2021). Historikern Maria Sjöberg har uppmärksammat historieskrivningens betydelse: ”Konsekvensen är allvarlig eftersom ett förbiseende av vad kvinnor har uträttat i det förflutna gör det svårt att förstå och förklara hur Sverige har kunnat bli det demokratiska välfärdssamhället det är i dag. Ytterst handlar det om att historieskrivningen ska kunna försvara sin roll som samhällets minne” (Sjöberg 2019:34).

Även om jag är kritisk på denna punkt skriver redaktörerna att detta inte är någon slutpunkt, och de inbjuder till vidare forskning. Mitt förslag inför en ny utgåva av boken är att funktionsrättsrörelsens historia, organisering och kamp ges utrymme med fokus på rättigheter och social rättvisa för alla.

Det finns mycket att lära i boken. Bland annat får läsaren en god överblick över de största enskilda demonstrationerna i Sverige sedan 1940-talet och historien kring dem. Här återfinns exempelvis Vietnamdemonstrationen 1972, demonstrationen mot kärnkraft 1980 och bondeprotesten mot jordbrukspolitiken 1985). Fredsmarschen 1982 i Göteborg samlade totalt 100 000 deltagare, klimatdemonstrationen i Stockholm år 2019 60 000 personer. En hel del forskning presenteras i bokens andra kapitel, ”Sociala rörelser och protester i Sverige i siffror” av Magnus Wennerhag och

Katrin Uba. Kapitlet avslutas med lästips och rekommendationer till både studenter och forskare att ta del av datamaterial inför till exempel uppsatsskrivande. En viktig källa som nämns är Svensk nationell datatjänst (SND). Avsnittet som beskriver dessa möjligheter är tämligen kort, samtidigt som de forskare som medverkar i antologin har lång erfarenhet av att använda olika forskningsmetoder och datamaterial. Här hade jag önskat mer utrymme åt metodologisk reflektion och råd till dem som ska fortsätta med studier som omfattar protestdata.

Att läsa om gårdagens politiska protester och aktivism väcker minnen och lust till fördjupad läsning. I kapitlet ”Den globala rättviserörelsen” skriver sociologen Mattias Wahlström om EU-toppmötet i Göteborg 2001 och Göteborgskravallerna. På ett kärnfullt vis sätter han ord på den globala rättviserörelsens mobilisering men även på polisens repressiva insats och agerande. Kapitlet är historiskt tillbakablickande men även framåtblickande. För oss som skrev om gatans politik efter Göteborgskravallerna låg händelsen närmare i tid (Liliequist & Lundälv 2002). Mattias Wahlströms återblick är mycket intressant att ta del av.

Boken omfattar 463 sidor och får ses som en omfattande genomgång av de sociala rörelserna, politiska protesterna och aktivismen i Sverige. För den som vill fördjupa sig om opinionsbildning, aktivism, motstånd och de sociala rörelsernas inre liv är boken utomordentlig. Jag är övertygad om att den kommer att bli mycket värdefull för såväl studenter som lärare och forskare i olika ämnen vid högskolor och universitet. Det är en bok inte bara om de sociala rörelsernas historia och samtid, utan också om vad politiska protester och aktivism skulle kunna vara.

Jörgen Lundälv

Docent i socialt arbete
Göteborgs universitet

Referenser

- Hugemark, A. & C. Roman (2012) *Kamper i handikapprörelsen: resurser, erkännande, representation*. Umeå: Boréa.
- Liliequist, M. & J. Lundälv (red.) (2002) *Gatans politik. Göteborgsdemonstrationerna juni 2001: ur mediernas, polisernas och demonstranternas perspektiv*. Gävle: Meyers.
- Persson, M. (2021) *Styvsystrar – synen på kvinnor med funktionsnedsättning förr och nu*. Stockholm: Instant Book.
- Persson, M. (2023) *Demokratins styvbarn. Funktionshinderrörelsen under 150 år*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Sjöberg, M. (2019) ”Kvinnors plats som historia”, s. 33–73 i H.A. Larsson (red.) *Kvinnans plats i historien*. Stockholm: Dialogos förlag.